

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗРЫН
МЭДЭЭЛЭЛ, ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ХЭЛТЭС

**ИХ СУРГУУЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ БУСАД ОРНУУДЫН
ТУРШЛАГА**

(Харьцуулсан судалгаа)
СТ-18/201

Хянасан: Ц.Норовдондог /Ph.D/

Гүйцэтгэсэн судлаачид: Ц.Норовдондог /Ph.D/
Д.Жигваагүнсэл
Р.Оргилмаа
Ц.Элбэгзаяа

УЛААНБААТАР
2018 он

АГУУЛГА

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

ИХ СУРГУУЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

- КАНАД УЛСЫН ТУРШЛАГА
- БҮГД НАЙРАМДАХ ЭСТОНИ УЛСЫН ТУРШЛАГА
- ФИНЛАНД УЛСЫН ТУРШЛАГА
- БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛСЫН ТУРШЛАГА
- ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛСЫН ТУРШЛАГА
- ИРЛАНД УЛСЫН ТУРШЛАГА
- МАЛАЙЗ УЛСЫН ТУРШЛАГА

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

ИХ СУРГУУЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

Судалгааны хураангуй:

Судалгаанд Ази болон Европын орнуудын төлөөлөл болгон ОХУ, Чех, Унгар, Солонгос, Болгар, Япон, Австрали, АНУ, Их Британи, Канад, Малайз, Ирланд, Финланд, Эстон зэрэг орнуудыг хамруулан, эдгээр орнуудын их, дээд сургуулийн хууль, эрх зүйн орчны туршлагыг судалсан болно.

Судалгаанаас үзэхэд ихэнх улс оронд тухайлбал, Чех, Унгар, Солонгос, Болгар, Япон зэрэг орнуудад их, дээд сургуулийн үйл ажиллагааг Боловсролын салбарын суурь хууль болон Дээд боловсролын тухай хуулиар зохицуулж байна.

Харин Ирланд, Финланд, Малайз, Эстони, ОХУ зэрэг орнуудад Их сургууль, түүний харьяа коллежуудын эрх зүйн статус, үйл ажиллагааг тусгайлан зохицуулсан бие даасан хуультай байгаа бол зарим оронд тухайлбал, Канад, АНУ, Австралид их сургуулийн эрх зүйн байдлыг муж улсын хэмжээнд зохицуулах, эсхүл тухайлсан их сургуулийн үйл ажиллагааг зохицуулах нэрлэсэн хуультай байна.

Судалгааны мэдээлэл хайх явцад, Их сургуулийн тухай бие даасан хуультай орнууд харьцангуй цөөн байсан бол Дээд боловсролын тухай хуулиар их, дээд сургуулийн үйл ажиллагааг зохицуулсан байдал харьцангуй нийтлэг байна.

Их сургуулийн харилцааг бие даасан хуулиар зохицуулсан орнуудын хуулийн зохицуулалтын ерөнхий агуулгаас үзэхэд уг хуулиар их сургуулиудын статус, их сургууль байгуулах, татан буулгах, их сургуулийн удирдлагын бүтэц, эрх үүрэг, удирдах бүрэлдэхүүн болон багш, ажилтнуудыг томилох, чөлөөлөх, сэлгэн ажиллуулах, их сургуулийн сургалт-судалгааны үйл ажиллагаа, түүнийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой эрх, үүрэг, академик эрх чөлөө, бие даасан байдал, санхүү-эдийн засгийн харилцаа, гадаад харилцаа, суралцагч болон дээд боловсролын салбар дахь олон нийтийн байгууллагын асуудал, эрдмийн зэрэг цол олгох, аттестатчилах, сургалтын хөтөлбөрийн чанарын үнэлгээ, үйл ажиллагааны хяналт-аудит зэрэг асуудлуудыг нарийвчлан зохицуулсан байна.

Их, дээд сургуулийн харилцааг Боловсролын тухай хууль болон Дээд боловсролын тухай хуулиар зохицуулсан орнуудын хувьд их, дээд боловсролын асуудлыг тусгайлан бүлэг болгон оруулсан байх ба уг бүлэгт дээр дурьдсан асуудлуудыг хэрхэн зохицуулах талаар ерөнхий тусгасан байна. Нарийвчилсан зохицуулалтыг холбогдох бусад эрх зүйн актын хүрээнд болон их, дээд сургуулийн дүрмээр зохицуулахаар заасан байна.

Мужийн болон тухайлсан их сургуулийн тухай нэрлэсэн хуультай орнуудын хувьд их сургуулийн дотоод болон гадаад үйл ажиллагааг нэлээд тодорхой байдлаар нарийвчлан зохицуулсан байна.

Захиалагчаас ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу энэхүү судалгаанд их сургуулийн тухай бие даасан хуультай орнуудын эрх зүйн зохицуулалтыг түлхүү оруулсан бөгөөд зарим орны хуулийг бүрэн эхээр нь орчуулах, зарим томоохон хуультай орнуудын хуулийн бүтэц, агуулгыг тоймлох хэлбэрээр судалгааны мэдээллийг бэлтгэсэн болно.

КАНАД УЛСЫН ТУРШЛАГА

York их сургуулийн тухай хууль, 1965¹

Канадын Онтарио мужийн Уорк их сургууль 1959 онд байгуулагдсан, Үйл ажиллагааг нь бие даасан хуулиар тусгайлан зохицуулдаг. Анх 1959 онд Йорк их сургуулийн тухай хууль батлагдаж, 1965 онд шинэчлэгдсэн. Канадын Онтарио мужийн хууль тогтоох байгууллагаар хэлэлцэн баталсан энэхүү хууль нь 28 заалттай.

Өнөөдрийн байдлаар, Йорк их сургууль нь Канадад гуравдугаарт ордог томоохон их сургууль бөгөөд дэлхийн 178 орны 52000 гаруй оюутан суралцдаг. Йорк их сургууль нь олон хэл дээр сургалт, судалгаа явуулдаг дэлхийн стандартад нийцсэн сургалтын бааз, хөтөлбөртэй бөгөөд орчин үеийн 11 факультеттэй. Йорк сургууль нь олон-хэлт сургалтын хөтөлбөр, олон-кампус үл ажиллагаа явуулдагаараа бусад их сургуулиудаас онцлог, давуу талтай гэж үздэг. Эдгээрээс Glendon campus бол олон улсын хөтөлбөрөөр тэргүүлэх кампус бөгөөд 2-оос дээш хэл дээр сургалтын үйл ажиллагаа явуулж, олон улсын бакалаврын зэрэг олгож байна. Hyderabad, India, Costa Rica-д кампустай бөгөөд 2021 онд Торонтод City of Markham шинэ кампус нээхээр төлөвлөж байна. Дэлхийн 300 гаруй институттай хамтран ажилладаг.

Хуулийн бүтэц, агуулгыг тоймловол:

1. Нэр томъёоны тайлбар, тодорхойлолт;
2. Йорк их сургууль, түүний ТУЗ, Канцлер, Ерөнхийлөгч, Сенат болон холбогдох бусад бүх харилцааг энэ хуулиар зохицуулна;
3. Их сургуулийн статус, дүрэм, үйл ажиллагааны журам, эрх бүхий албан тушаалтнуудын томилгоотой холбоотой асуудлууд, тэдгээрийн эрх, үүрэг зэргийг тус хуулиар тогтооно;
4. Их сургуулийн үйл ажиллагааны зорилго, зорилт нь:
  - (a) мэдлэг олж авах, түгээн дэлгэрүүлэх үйл ажиллагааг төгөлдөржүүлэх;
  - (b) хамт олны гишүүн болгоны ухамсар, оюун санаа, ёс суртахуун болон бие бялдарын хөгжлийг дээд түвшинд хүргэх;
5. Их сургууль нь харьяа салбар факультет, сургууль, институт, газар хэлтэс, тэнхим, курс зэргийг байгуулан ажиллуулж болно;
6. Их сургуулийн харьяанд сургалтын үйл ажиллагаа явуулж байгаа бүх салбар нэгжүүд боловсролын зэрэг, диплом, сертификат олгоно;
7. Йорк их сургуулийн удирдлагын зөвлөл нь дараах этгээдүүдээс бүрдэнэ;
Үүнд:
  - (a) Канцлер;
  - (b) Ерөнхийлөгч;
  - (c) Нийт гишүүдийн 30%-иас илүүгүй гишүүдийг 4 жилийн хугацаатайгаар Удирдлагын зөвлөлийн гишүүдийг сонгох журмын дагуу сонгох;
8. Удирдах зөвлөлийн гишүүдээс 1 хүнийг их сургуулийн захирлаар 7 жилийн хугацаатайгаар сонгох ба уг этгээд 1 удаа дахин сонгогдох эрхтэй;
9. Удирдлагын зөвлөлийн гишүүн бүрт мэдэгдэл хүргүүлсэнээс 30 хоногийн дараа, УЗ-ийн гишүүдийн 2/3-ын саналаар баталсан шийдвэрийн дагуу сул байгаа орон тоон дээр гишүүн сонгон шалгаруулах тухай нээлттэй зарлана;
10. Энэ хуулиар их сургуулийн үйл ажиллагааг удирдах, үйл ажиллагааг нь хөтлөн явуулах менежментийн болон хяналтын эрхийг Сенатад тусгайлан олгохоос гадна их сургуулийн өмч хөрөнгийг захиран зарцуулах, орлого,

¹ <http://secretariat.info.yorku.ca/governance-documents/york-university-act-1965/>

зарлага, бизнесийн болон гадаад харилцааны үйл ажиллагааны чиглэлээр шийдвэр гаргах эрхийг Удирдах зөвлөлд олгоно. Удирдах зөвлөл нь үүргээ хэрэгжүүлэх зайлшгүй болон шаардагдах бүх эрхээр хангагдах ба дараах эрхийг эдэлнэ. Үүнд:

- (a) Канцлерийг томилох болон чөлөөлөх;
- (b) Ерөнхийлөгч болон дэд ерөнхийлөгчийг томилох болон чөлөөлөх;
- (c) Удирдах зөвлөлийн зүгээс их сургуулийн эрх ашгийн үүднээс сургуулийн удирдах бүрэлдэхүүн, багш нар болон бусад ажилтан албан хаагчдыг томилох, чөлөөлөх асуудалд оролцох шаардлагатай гэж үзвэл оролцож болох авч сургуулийн үйл ажиллагааг удирдах үүрэгтэйгээр тодорхой хугацаагаар сонгогдсон Ерөнхийлөгчийн зөвшөөрөлгүйгээр Ерөнхийлөгчөөс бусад багшлах бүрэлдэхүүн болон удирдах бүрэлдэхүүний гишүүдийг томилох болон чөлөөлөхгүй;
- (d) Ажилтан, албан хаагчдын тоо, ажил үүргийн хуваарь, цалин хөлс болон шагнал урамшууллын хэмжээг тогтоох;
- (e) Хэрэв шаардлагатай гэж үзвэл Гүйцэтгэх хороо болон бусад ийм төрлийн хороо байгуулж гишүүдийг томилох, эдгээр хороодын хурал хүчинтэй байх ирцийн хувь, шийдвэр гаргах саналын хувь хэмжээг тогтоох, Гүйцэтгэх захиралд шийдвэрлэх саналын эрх олгох болон олгохгүй байх, Удирдах зөвлөлийг төлөөлөх итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчийг уг хорооны бүрэлдэхүүнд оруулах эсэх зэрэг асуудлыг шийдвэрлэх;
- (f) Удирдах зөвлөлөөс шаардлагатай гэж үзвэл, их сургуулийн үйл ажиллагаанд зориулан хэдий хэмжээний мөнгийг, ямар нөхцөлтэйгээр, ямар хувь хүн, фирм, корпорациас зээлээр авч болохыг тодорхойлох;
- (g) Өрийн бичиг болон вексель гаргах, шилжүүлэх, батламжлах;
- (h) Удирдах зөвлөлийн шийдвэрээр өрийн бичиг болон вексель гаргасан тохиолдолд үнэт цаасны баталгааг хангах, үүргийн гүйцэтгэлийг хангуулах зорилгоор их сургуулийн өмч хөрөнгийг бүхэлд нь болон хэсэгчлэн үл хөдлөх хөрөнгийн зээлийн барьцаанд тавих, батлан даалт гаргах;
- (i) Бонд, урт хугацааны баталгаагүй облигаци, өрийн бичиг гаргасан тохиолдолд дээрх үнэт цаасыг гаргах болон үүргийн гүйцэтгэлийг хангах нөхцөлийг Удирдах зөвлөлөөс тогтоох ба дээрх үнэт цаасны барьцаа, баталгааг хэрхэн хангах, хэрхэн худалдан борлуулах, хэдий хэмжээтэй, ямар үнэтэй гаргах, их сургуулийн хөрөнгийг бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн барьцаалах, баталгаа гаргах зэрэг асуудлыг Удирдах зөвлөлөөс шийдэх;
- (j) Хуулийг дагаж гарах дүрэм, журмын хүрээнд Удирдах зөвлөлийн үйл ажиллагааг хэрхэн явуулах, хурал хүчинтэй байх ирцийн хувь хэмжээ ямар байх, зөвлөлийн гишүүдийг сонгох болон сул орон тоонд хэрхэн нэр дэвшүүлэх, хэрхэн сонгох зэрэг асуудлуудыг журамлах;
- (k) Сенаттай зөвшилцсэний үндсэн дээр их сургуулийн харьяанд шинээр факультет, сургууль, институт байгуулах.

11. Их сургуулийн Сенат дараах бүрэлдэхүүнтэй байна. Үүнд:

- (a) Канцлер;
- (b) Удирдах зөвлөлийн дарга;
- (c) Ерөнхийлөгч;
- (d) Glendon коллежийн захирал;
- (e) Бүх факультетийн декан;
- (f) Atkinson коллежийн захирал;
- (g) Номын сангийн захирал;
- (h) Их сургуулийн дэд ерөнхийлөгчид;
- (i) Факультетийн хэлтэс, газрын захирлууд;

- (j) Удирдах зөвлөлийн гишүүдээс 2-оос доошгүй, 4-өөс ихгүй төлөөлөгч;
  - (k) Сенатаас зөвшөөрсөн мөн ийм тооны бусад хүмүүс;
- Бүтэн цагаар багшилдаг багш нарын баг, бүрэлдэхүүний төлөөллөөс Сенатын бүрэлдэхүүний дийлэнх хувь нь бүрдэнэ.
12. Сенат нь их сургуулийн академик үйл ажиллагааны бодлогыг тодорхойлох үүрэгтэй байх бөгөөд Удирдах зөвлөлд шинээр факультет, сургууль, институт болон факультет дотор шинэ салбар, тэнхим байгуулах талаар зөвлөмж гаргах эрхтэй. Мөн факультет, салбар сургууль, институтэд итгэмжлэгдсэн зөвлөлийг байгуулж болох ба уг зөвлөлийн эрх үүрэг, үйл ажиллагааны журмыг ерөнхий эрхийг нь хязгаарлахгүйгээр дараах хүрээнд тогтооно. Үүнд:
- (a) Их сургуулийн Канцлер болон Ерөнхийлөгчийг томилох асуудлаар Удирдах зөвлөлд санал, зөвлөмж хүргүүлэх;
  - (b) Их сургуульд оюутан элсүүлэхэд тавигдах шаардлага, элсэлтийн журам, бүх сургалтын хөтөлбөрийн агуулга, сургалтын хөтөлбөр, төгсөгчдөд тавигдах шаардлагыг тодорхойлох;
  - (c) Шалгалтыг удирдан явуулах, шалгалт авах багш нарыг томилох;
  - (d) Fellowship, scholarship хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, академик амжилт гаргасан оюутнуудад медаль, цом, өргөмжлөл, шагнал олгох;
  - (e) Бакалавр, магистр, докторын болон бусад зэрэг олгох, их сургуулийн харьяа бүх сургалтын институт төгсөгчдөд диплом, сертификат олгох;
  - (f) Удирдах зөвлөлтэй зөвшилцсөний дагуу их сургуулийн хүндэт зэрэг, цол олгох;
13. (1) Их сургуулийн үйл ажиллагааг Удирдах зөвлөлөөс Сенаттай зөвшилцөж томилсон Ерөнхийлөгч удирдах бөгөөд Удирдах зөвлөлийн шаардлагад нийцүүлэн үйл ажиллагаагаа явуулна.
- (2) Ерөнхийлөгч нь Дэд-Канцлер бөгөөд Их сургуулийн гүйцэтгэх захирлын статустай байх бөгөөд дараах эрхийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:
- (a) Канцлергүй байх, эсхүл Канцлерийн оффист орон гарсан тохиолдолд Канцлерийн үүрэг гүйцэтгэх;
  - (b) Их сургуулийн хэмжээнд сургалтын бодлого хэрхэн хэрэгжиж байгаад хяналт тавьж, гүйцэтгэх удирдлагаар хангах, багшлах баг бүрэлдэхүүн, ажилтан албан хаагчид, үйлчилгээний ажилтнууд болон оюутнуудыг удирдлагаар хангаж их сургуулийн ерөнхий удирдлагыг хэрэгжүүлэх;
  - (c) Оюутнууд болон оюутны үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг зохицуулах дүрэм, журам гаргаж хэрэгжилтийг хангуулах;
  - (d) Их сургуулийн багш, ажилтан, албан хаагчдыг томилох, шилжүүлэх, дэвшүүлэх, чөлөөлөх талаар Удирдах зөвлөлд санал гаргах;
  - (e) Их сургуулийн Удирдах зөвлөл болон Сенатад шинээр факультет, сургууль, институт байгуулах, төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх талаар санал гаргах;
  - (f) Дээд боловсрол олгох үйл ажиллагаа болон Их сургуулийн бүхий л үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийх;
  - (g) Их сургуулийн факультет, харьяа сургууль, институтууд болон багшлах боловсон хүчин, оюутнуудын үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлэх дүрэм, журмыг боловсронгуй болгох талаар Удирдах зөвлөл болон Сенатад санал хүргүүлэх;
  - (h) Ерөнхийлөгчийн дэргэд сургалтын асуудлаар зөвлөх зөвлөл байгуулах, их сургуулийн үйл ажиллагааг сайжруулах талаар чиглэл өгөх;
  - (i) Удирдах зөвлөлөөс олгосон эрхийн хүрээнд их сургуулийн үйл ажиллагааг сайжруулахтай холбоотой бусад эрх, үүргээ хэрэгжүүлэх;

- (3) Удирдах зөвлөлөөс 1 ба түүнээс дээш тооны дэд ерөнхийлөгчийг томилж болох бөгөөд тэдгээр нь Ерөнхийлөгчөөс олгосон эрх, чиг үүргийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулна. Эдгээрээс 1 Дэд ерөнхийлөгчид Ерөнхийлөгчийг орлох эрх олгох бөгөөд Ерөнхийлөгчийг эзгүйд, эсхүл Ерөнхийлөгчийн орон гарсан тохиолдолд томилогдсон Дэд ерөнхийлөгч Ерөнхийлөгчийн бүх эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ.
14. Их сургууль нь Канцлертай байх бөгөөд түүнийг Удирдах зөвлөлөөс Сенаттай зөвшилцөн томилно. Канцлер нь Удирдах зөвлөлийн таалалд нийцсэн, Их сургуулийн бэлэгдлийн төдий нэрлэсэн (titular) удирдлага байх бөгөөд бүх төрлийн цол, зэрэг олгох зэрэг үүрэгтэй. Канцлер нь 3 жил хүртэлх хугацаагаар томилогдож өөрийн оффистой байх ба дараагийн залгамжлагч томилогдох хүртэл ажиллана.
  15. Их сургуулийн профессор, лектор, багш, ажилтан, албан хаагчдад шашин шүтлэгтэй холбоотой ямар нэгэн шаардлага тавихгүй бөгөөд тодорхой шашны урсгал, шашны зан үйлийг дагаж мөрдөхийг шаардах эрхгүй.
  16. Их сургууль нь Тайлбар хууль /Interpretation act/-ийн 26-р зүйлд заасны дагуу нэмэлт эрх мэдэл, эрх болон давуу байдлыг эдлэнэ. Тухайлбал, бүх төрлийн өмч хөрөнгө болон үл хөдлөх хөрөнгийг худалдан авах, бэлэг хандиваар хүлээн авах, өгөх, гэрээслэлийн дагуу өмч хөрөнгө хүлээн авах, эсхүл өвлүүлэх, эдгээр өмч хөрөнгийг эзэмшиж, ашиглах зэрэг эрхтэй. Тухайн өмч хөрөнгө нь биет хөрөнгө үү, хувь хүний хөрөнгө үү гэдгээс үл хамааран уг хөрөнгийг өмчлөх, эзэмших, захиран зарцуулах эрхтэй байх хугацаандаа худалдан борлуулах, барьцаа баталгаанд тавих, үл хөдлөх хөрөнгийн зээлд барьцаалах, түрээслүүлэх зэрэг бүр эрхийг хэрэгжүүлнэ.
  17. Их сургууль, түүний факультет, харьяа сургууль, тэнхимүүдийн эрх ашгийн үүднээс өмч хөрөнгө шилжүүлэх, буцалтгүй тусламжаар олгох, гэрээслэлийн дагуу хэн нэгэн этгээдэд шилжүүлэх зэрэг эрхтэй.
  18. Их сургуулийн үйл ажиллагаанд зориулан олгосон, өөрийн эзэмшиж байгаа болон түрээслүүлсэн өмч хөрөнгө, газрыг түрээслэснээс олсон орлогоос татвар авахгүй.
  19. Их сургуулийн өмчлөл, эзэмшлийн биет хөрөнгийг орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагаас өөр хэн нэгэн этгээд, корпораци ашиглах болон авах, албадан хураах, улсын өмч болгох эрхгүй.
  20. Их сургуулийн хэрэгцээнд тусгайлан олгосон бүх хөрөнгө нь Онтарио мужийн нийтийн хэрэглээний өмч хөрөнгөд тооцогдоно.
  21. Их сургуулийн хөрөнгө, орлого, үнэт цаас гаргаснаас олсон орлого, ашиг зэрэг нь гагцхүү их сургуулийн үндсэн үйл ажиллагааг хэвийн явуулах, зорилго, зорилтоо хэрэгжүүлэхэд зориулагдана.
  22. Их сургуулийн санд орсон хөрөнгийг үндсэн үйл ажиллагааны зориулалтаар шууд ашиглахаас өмнө Удирдах зөвлөлд танилцуулж, сургуулийн үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулах, дахин хөрөнгө оруулалтанд ашиглах эсэх асуудлыг Удирдах зөвлөлөөр шийднэ.
  23. Их сургуулийн Удирдах зөвлөл нь Сенаттай зөвшилцсөний дагуу бусад их сургууль, коллеж, институттай сургалтын үйл ажиллагааны хүрээнд хамтран ажиллах эсэх, ямар нөхцөлөөр, ямар хугацаанд хамтран ажиллах зэрэг асуудлыг шийднэ.
  24. Их сургуулийн санхүүгийн тайланд жилд дор хаяж 1 удаа аудит хийнэ.
  25. Хотын захиргааны даргын хүсэлтээр Их сургуулийн жилийн тайлан, холбогдох бусад тайланг гаргаж өгч болно.
  26. Йорк их сургуулийн тухай хууль /York University Act, 1959/-ийг хүчингүй болсонд тооцсон.
  27. Энэхүү хууль нь хааны зөвшөөрлийг авсан өдрөөс эхлэн хүчинтэй.

28. Энэ хуулийг Йорк их сургуулийн тухай хууль 1965 гэж нэрлэсэн.

БҮГД НАЙРАМДАХ ЭСТОНИ УЛСЫН ТУРШЛАГА

Бүгд Найрамдах Эстони Улс (БНЭсУ)-д их сургуультай холбогдох харилцааг 1995 онд баталсан “Их сургуулийн тухай”² хуулиар зохицуулдаг байна. Энэ хуулиар их сургууль байгуулах, нэгтгэх, салбар сургууль байгуулах, их сургуулийн үйл ажиллагааны үндэс, үйл ажиллагааг зогсоох, их сургуулийн бүрэн эрх, зохион байгуулалтын зарчим, дээд боловсрол эзэмших нөхцөл, их сургуулийн эд хөрөнгө, их сургуулийн санхүүжилт, багш, сурган хүмүүжүүлэгч болон оюутан суралцагчдын үндсэн эрх, үүрэг, түүнчлэн их сургуулийн үйл ажиллагааг төрөөс хянах, зохицуулахтай холбоотой харилцааг зохицуулна. Тус хууль нь нийт 8 бүлэг 59 зүйлтэй. Тухайлбал:

Бүлэг 1 Нийтлэг үндэслэл:

- Хуулийн зорилт;
- Хуулийн хамрах хүрээ;
- Их сургуулийн магадлан итгэмжлэл;
- Сургалтын хөтөлбөрийн чанарын үнэлгээ;
- Гадаад улсад суралцахыг дэмжих.

Бүлэг 2 Бүтэц, зохион байгуулалт:

- Их сургуулийн зөвлөл;
- Их сургуулийн зөвлөлийн дүрэм;
- Ректор;
- Их сургуулийн бүтэц.

Бүлэг 3 Сургалтын бүтэц, зохион байгуулалт:

- Их сургуулийн элсэлтэд тавигдах шаардлага;
- Дээд боловсролын стандарт;
- Сургалтын бүтцэд тавигдах ерөнхий шаардлага;
- Хамтарсан сургалтын хөтөлбөрт тавигдах шаардлага;
- Шинэ хичээлийн хөтөлбөр боловсруулах, заах эрх олгох;
- Академик түвшин (Мэргэжлийн дээд боловсрол, Бакалаврын болон Магистрын сургалт).

Бүлэг 4 Их сургуулийн гишүүд:

- Багшлах боловсон хүчин, судлаач багш нар;
- Оюутнууд, тэдний эрх, үүрэг;
- Оюутны зөвлөл.

Бүлэг 5 Их сургууль “Иргэний хууль”-ийн субъект болох нь:

- Их сургуулийн хөрөнгө;
- Хөрөнгийн хэрэглээ;
- Хөрөнгийн борлуулалт;
- Их сургуулийн хууль эрх зүйн чадамж;
- Их сургуулийн иргэний эрхийн хязгаарлалтууд.

---

² <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521032014002/consolide>

Бүлэг 6 Санхүүжилт:

- Их сургуулийн санхүүжилт;
- Улсын төсвөөс боловсролын байгууллагуудад дээд боловсролын түвшний сургалт явуулахад болон их сургуулийн үйл ажиллагааг дэмжих зорилгоор санхүүжилт олгох;
- Их сургуулийн төсөв;
- Их сургуулийн санхүүгийн төлөвлөгөө.

Бүлэг 7 Аудит, хяналт болон тайлан:

- Улсын хяналтын байгууллага, түүний эрх хэмжээ;
- Хянан шалгах үйл ажиллагааны тухай заавар;
- Тайлан.

Бүлэг 8 Хуулийг хэрэгжүүлэх.

Хуулийн зохицуулалтын талаар:

Хуулийн 1-р бүлэгт: хуулийн хамрах хүрээг тодорхойлж, их сургуулийг байгуулах, нэгтгэх, салбар сургууль байгуулах, их сургуулийн үйл ажиллагааг зогсоох, тараах, их сургуулийн нэрийг өөрчлөх зэрэг асуудлыг БНЭСУ-ын Засгийн газрын санаачилгаар парламент (Рийгикогу) шийдвэрлэнэ гэжээ. Их сургуулийн эрх зүйн байдал, магадлан итгэмжлэл, магадлан итгэмжлэлийг олгох Эстонийн дээд боловсролын чанарын агентлаг, түүний үйл ажиллагаа, их сургуульд оюутан элсүүлэх, их сургууль төгссөнийг гэрчлэх төрөөс олгох баримт бичиг буюу дээд боловсролын дипломыг хэнд, ямар нөхцөлд олгох, сургалтын төлбөр, сургалтын төлбөрийн хөнгөлөлт, хөнгөлөлт эдлэх нөхцөл, сургалтын төлбөрийн дээд хязгаарыг Засгийн газраас тогтоох тухай, мөн түүнчлэн Боловсрол, судалгааны яам нь оюутнуудыг гадаад улсад суралцахад хэрхэн дэмжлэг үзүүлж болох талаар хуульчилсан байна.

Хуулийн 2-р бүлэгт: их сургуулийн зөвлөлийг бүрдүүлэх үйл явц, зөвлөлийн үйл ажиллагааны үндэс, зөвлөлийн дүрэм, зөвлөлийн эрх, үүрэг, их сургуулийн удирдлага, түүнд тавигдах шаардлага хийгээд удирдлагаар ажиллах хугацааг тодорхой хуульчилсан төдийгүй их сургуулийн бүтэц, зорилго, үйл ажиллагааны цар хүрээ болон өвөрмөц онцлог зэрэг асуудлыг энэ хууль болон тухайн их сургуулийн дүрэмд заасны дагуу шийдвэрлэнэ гэжээ.

Хуулийн 3-р бүлэгт: их, дээд сургуулиуд Бүгд Найрамдах Улсын Засгийн газраас баталсан “Дээд боловсролын стандарт”-ыг баримтлах хийгээд их сургуулиуд дангаар болон дотоод, гадаадын их сургуулиудтай хамтран сургалтын хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэхэд тавигдах шаардлага, гэрээний нөхцөл, шинээр хичээлийн хөтөлбөр боловсруулах зэрэгт дээрх стандартыг баримтлахаар заажээ. Шинээр хичээлийн хөтөлбөр боловсруулж буй их сургууль нь тухайн хүсэлтээ шинэ хичээлийн жил эхлэхээс 9 сарын өмнө Боловсрол, судалгааны яаманд танилцуулах бөгөөд хүсэлтийн дагуу яамнаас мэргэжилтэн томилогдон тухайн хичээлийн хөтөлбөр болон түүнийг эзэмшүүлэх багшид үнэлгээ өгч, шаардлага хангасан тохиолдолд эрхийг олгоно гэж хуульчилсан байна.

Хуулийн 4-р бүлэгт их сургуулийн багш ажилтнууд болон оюутнуудтай холбогдох харилцааг зохицуулахаар заажээ. Багшлах боловсон хүчний бүрэлдэхүүнд профессор, эрдэм шинжилгээний ажилтан, илтгэгч, туслах ажилтан

болон багш нар орно. Багшлах боловсон хүчин болон судлаач багш нар их сургуулийн тухайн орон тоон дээр өрсөлдөөнт шалгаруулалтаар 5 хүртэлх жилийн хугацаатай сонгогдон ажиллана. Хичээлийн жилийн үеэр их сургуулийн багшлах боловсон хүчинтэй байгуулсан гэрээг цуцалж орон тооны цомхотголд оруулж болохгүй. Багшлах боловсон хүчинд 5 жил тутамд нэг удаа ур чадвараа дээшлүүлэхэд нь зориулж тэтгэмж олгоно.

Хуулийн 5-р бүлэгт: зааснаар Их сургууль нь өөрийн хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийг эзэмших эрхтэй. Их сургууль нь өөрийн хөрөнгөө өмчлөх, ашиглах, захиран зарцуулах эрхтэй. Их сургууль нь аливаа сангийн үйл ажиллагааг ивээн тэтгэх, зээл олгох, тухайн санд хандив өгөх эрхгүй. Их сургууль нь өөрийн үйл ажиллагааны хүрээнд үнэ төлбөртэйгөөр үйлчилгээ (мэргэжлийн сургалт, гэрээт судалгаа, мэргэжлийн зөвлөгөө) үзүүлж болох бөгөөд үүнээс олсон орлогоо их сургуулийн төсөвт байршуулна.

Хуулийн 6-р бүлэгт: их сургуулийн санхүүжилттэй холбоотой асуудлыг зохицуулна. Их сургуулийн санхүүжилт нь улсын төсвөөс хуваарилсан мөнгө, оюутнуудын сургалтын төлбөр, судалгаа, шинжилгээ болон бусад үйл ажиллагааны орлогоос бүрдэнэ. Дээд боловсролын түвшний сургалтанд зориулж улсын төсвөөс хуваарилсан мөнгөний 70-75%-ийг сургалтын цар хүрээ, чанар, үр ашгийг сайжруулахтай холбоотой үйл ажиллагааг дэмжихэд, 25-30%-ийг үндэсний хэмжээний ач холбогдол бүхий сургалтын хөтөлбөрийг дэмжих үйл ажиллагаанд зарцуулах шаардлагатай. Бүгд Найрамдах Улсын Засгийн газраас баталсан журмын дагуу оюутны тэтгэлэгт хамрагдах нөхцөл, тэтгэлгийн төрөл, хэмжээг тогтооно. Их сургуулийн орлого, зарлагаас хамааран их сургуулийн төсвийг тэнцвэртэйгээр батлах шаардлагатай. Их сургуулийн зөвлөл нь их сургуулийн төсвийн гүйцэтгэлийн тайланг хянаж, ирэх жилийн төсвийн төслийг батална. Их сургууль нь “Улсын төсвийн тухай” хуульд заасны дагуу жил бүр санхүүгийн төлөвлөгөө боловсруулах шаардлагатай. Тус төлөвлөгөө нь тухайн жилийн их сургуулийн төсвийг батлах үндэс болно.

Хуулийн 7-р бүлэгт: “Улсын аудитын газрын тухай” хуулийн дагуу Улсын аудитын газар нь их, дээд сургуулийн үйл ажиллагаанд аудит хийнэ. Их сургуулийн эдийн засаг, санхүүтэй холбоотой үйл ажиллагааг их сургуулийн зөвлөлөөс тогтоосон байнгын болон тусгай аудитаар хянана.

Боловсрол, шинжлэх ухааны яам нь (цаашид Улсын хяналтын байгууллага гэнэ) их сургуулиудын үйл ажиллагааны хууль эрх зүйн байдалд хяналт тавина.

Хэрэв хууль зөрчсөн нь тогтоогдвол зөрчлийг арилгах заавар боловсруулж тухайн сургуульд илгээнэ. Хэрэв зааврыг мөрдөхөөс татгалзвал Улсын хяналтын байгууллага нь тухайн сургуульд торгууль тавих эрхтэй. Их сургууль нь хуулийн хүрээнд зарцуулсан төсвийнхөө тайланг болон үйл ажиллагааныхаа статистик мэдээллийг Улсын хяналтын байгууллагад илгээх үүрэгтэй.

Хуулийн 8-р бүлэгт: энэхүү хуулийг батлагдахаас өмнөх их сургуультай холбогдон бий болсон харилцааг хууль батлагдсанаас хойш хэрхэн зохицуулах талаар хуульчилжээ.

ФИНЛАНД УЛС

Финланд улс нь их сургуулийн үйл ажиллагааг 2009 онд батлагдсан **Их сургуулиудын хууль**³ 558/2009 бие даасан хуулиар зохицуулдаг бөгөөд тус хууль нь 11 бүлэг 93 зүйлтэй. Үүнд:

- 1-р бүлэг. Нийтлэг үндэслэл
- 2-р бүлэг. Судалгаа, сургалт
- 3-р бүлэг. Байгууллага
- 4-р бүлэг. Албан хаагч, албан хаагчдын харилцах хэл
- 5-р бүлэг. Оюутан
- 6-р бүлэг. Их сургуулийн удирдлага, санхүүжилт
- 7-р бүлэг. Их сургуулийн санхүү
- 8-р бүлэг. Хельсенкийн их сургуульд хамаарах тусгай зохицуулалт
- 9-р бүлэг. Або Академийн их сургуульд хамаарах тусгай зохицуулалт
- 10-р бүлэг. Гомдол гаргах журам
- 11-р бүлэг. Бусад

Хуулийн зохицуулалтын талаар:

Нийтлэг үндэслэл: Нэгдүгээр бүлгээр хуулийн хамрах хүрээ, зорилго, их сургуулийн эрх зүйн байдал, бүрэлдэхүүн зэргийг тодорхойлсон байна. Энэ хууль нь Финлянд улсын Боловсрол ба Соёлын яамны дэргэдэх нэр бүхий 12 улсын сургуульд хамаарна. Их сургуулиудын зорилгыг бие даасан эрдэм шинжилгээний судалгаа, эрдэм шинжилгээний болон уран сайхны боловсролыг санал болгох, судалгаанд үндэслэсэн дээд боловсролыг олгох, оюутнуудыг эх орон болон хүн төрөлхтний тусын тулд үйлчлэхэд сургах явдал гэж хуулийн 2-р зүйлд тодорхойлжээ. Их сургууль нь бие даасан хуулийн этгээд байх бөгөөд өөрийн дотоод асуудлаар бие даан шийдвэр гаргах эрхтэй. Бие даасан байдал нь их сургуулиудад тэдгээрийн дотоод удирдлагын асуудлаа өөрсдөө шийдвэрлэх эрхийг олгодог.

Хууль тогтоомжийг боловсруулан гаргахад их, дээд сургууль нь энэ талаарх саналаа илэрхийлэх боломжийг олгодог байна. Их сургуулийн бүрэлдэхүүн нь багш, эрдэм шинжилгээний ажилтан, бусад ажилчид, оюутнуудаас бүрдэнэ. Улсын сургуулиуд нь үүрэг амлалт авах, өөрийн нэрээр эрх олж авах, хөдлөх ба үл хөдлөх хөрөнгө эзэмших эрхтэй. Их сургуулиуд нь өөрийн үйл ажиллагааг өөрийн хөрөнгөөр хариуцаж, шүүхэд нэхэмжлэл гаргах, маргаанд оролцох эрхтэй. Мөн их сургуулиуд нь зорилгоо биелүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх бизнесийн үйл ажиллагаа эрхэлж болно.

Сургалт, судалгаа: Хуулийн 2-р бүлэгт их сургуулиудын сургалт, судалгаа, боловсролын зэрэглэл, түүний хүрээ, хэлний болон бусад бэлтгэл хөтөлбөр, мэргэжлийн гүнзгийрүүлсэн хөтөлбөр болон мэргэжлийн боловсрол, сургалтын болон бусад төлбөр, сургалт явуулах хэлний талаар тусгасан байна. Их сургуулиуд нь өөрийн үйл ажиллагаандаа боловсролын болон холбогдох бусад хууль тогтоомжийг мөрдөж ажиллана. Их сургууль нь бакалавр, магистрын болон дипломын дараах сургалтын зэрэг олгоно. Мөн зэрэг олгохгүйгээр мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлж болно. Бакалавр, магистр, докторын зэрэг нь шаталсан зарчмаар явагдах бөгөөд харин Засгийн газраас шаардлагатай

³ Universities act, <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2009/en20090558.pdf>

мэргэжлийг баталсан бол заавал тухайн мэргэжлээр бакалаврын зэрэг шаардахгүйгээр өөр чиглэлээр магистрын зэрэг олгож болдог байна.

Их сургуулиуд нь сургалт болон элсэлтийн шалгалтын хураамжаас оюутнуудыг чөлөөлдөг боловч хэлний болон бусад их сургуулиудтай харилцаа холбоо тогтоон хамтран ажиллах чиглэлээр оюутнуудад төлбөр тогтоож болно. Мөн Швед, Фин хэлнээс бусад хэл дээр суралцах Европын холбооны иргэдээс бусад оюутнуудын бакалавр, магистрын сургалтанд жилдээ 1500 еврогоос доошгүй төлбөр тогтоож болно. Европын холбооны хөх карттай, эсхүл Европын холбооны улсад байнга, эсхүл удаан хугацаагаар оршин суух эрхтэй иргэд тэдгээрийн гэр бүлд сургалтын төлбөр тогтоохыг хориглодог. Их сургуулиуд нь төлбөр төлөн суралцах оюутнуудад зориулсан сургалтын тэтгэлэгтэй байна. 2012 оны нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар их сургуулиудад сургалт явуулах хэлийг Швед, Фин хосолсон, эсхүл дангаар зэргээр тодорхой зааж өгсөн байна. Хуулийн 12 дугаар зүйлд нэр бүхий 4 их сургууль нь улсын хэрэгцээ шаардлагын дагуу Швед хэлийг мэргэжлийн түвшинд эзэмшсэн хангалттай тооны оюутнуудыг бэлтгэн гаргах үүрэгтэй гэж заасан байна.

Их сургуулийн бүтэц: Тус хуулийн 3-р бүлэгт сургуулийн удирдах зөвлөл, удирдах зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, удирдах зөвлөлийн гишүүдийн бүрэн эрхийн хугацаа, огцруулах, чөлөөлөх, ректор, удирдлагын үүрэг, захирал болон удирдах зөвлөлийн гишүүдийн хариуцлага, коллеги гэх мэт сургуулийн бүтэцтэй холбоотой асуудлуудыг зохицуулсан байна. Тухайлбал, хуулийн 13-р зүйлд зааснаар их сургуулийн захиргааны бүтэц нь удирдах зөвлөл, ректор, коллеги байх ба их сургуулийн дүрэмд заасан бол канцлер болон бусад нэгж байж болно. Удирдах зөвлөл нь их сургуулийн зарчим, стратеги, үйл ажиллагаа, санхүүгийн болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, төсөв, ректорыг томилох, чөлөөлөх зэрэг асуудлаар дээд шийдвэр гаргах эрх бүхий нэгж байна. Удирдах зөвлөл нь 7, эсхүл 9-14 гишүүнтэй байх бөгөөд гишүүдийн тоог коллегиос тогтоохоор заасан байна. Удирдах зөвлөл нь профессор, багш нар болон бусад албан хаагчид болон оюутны төлөөллөөс бүрдэнэ. Удирдах зөвлөлд ректор, проректор, тэнхимийн эрхлэгч болон үйл ажиллагааны хувьд удирдах зөвлөлөөс шууд хамааралтай этгээд орохыг хориглоно. Удирдах зөвлөлийн гишүүдийн бүрэн эрхийн хугацаа 5 жил байна.

Ректор нь удирдах зөвлөлөөс гаргасан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх, удирдах зөвлөлөөр хэлэлцэх асуудлыг хариуцан бэлтгэх, тайлагнах, их сургуулийн дүрмээр тогтоосон бусад нэгжтэй харилцах ажлаас бусад чиглэлээр их сургуулийн үйл ажиллагааг удирдан явуулах, албан хаагчдыг томилох, чөлөөлөх зэрэг асуудлыг хариуцан гүйцэтгэнэ. Их сургууль нь өөрийн дүрэмдээ заасан тооны дэд ректортой байж болно. Ректор нь докторант байх бөгөөд удирдах ажлын ур чадвар бүхий байна. Бүрэн эрхийн хугацаа 5 жил байна.

Их сургууль нь 50 хүртэлх тооны гишүүд бүхий коллегитэй байна. Коллегид профессор, багш болон бусад ажилчид, оюутнууд гэсэн 3 бүлгээс төлөөлөн сонгогдох ба аль нэг бүлгийн төлөөлөл нийт гишүүдийн талаас дээшгүй байна. Коллеги нь удирдах зөвлөлийн гишүүд, санхүүгийн аудиторыг томилох, чөлөөлөх, санхүүгийн тайланг баталгаажуулах бүрэн эрхтэй байна.

Их сургууль нь өөрийн үйл ажиллагааг гүйцэтгэх профессор, багш нар болон бусад албан хаагчдыг авч ажиллуулах ба тэдгээрт тавигдах шаардлагыг их сургуулийн дүрмээр тогтооно. Эрхлэн гүйцэтгэх ажил үүргийг хөдөлмөрийн

гэрээгээр тодорхойлно. Албан хаагчдад хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагыг Эрүүгийн хуулийн 40-р бүлэгт зааснаар шийдвэрлэнэ. Албан хаагчдын үйл ажиллагаагаа явуулах хэлийг сургууль бүрт адилгүй байдлаар Швед, эсхүл Фин хэл байхаар заасан байна.

Оюутан: 5-р бүлгээр дараах асуудлуудыг зохицуулсан байна. Үүнд: Элсэлт, элсэлт хамтран зохион байгуулах, элсэгчийн байр хадгалах, элсэлтэд тавигдах шаардлага, элсэгчийг бүртгэх, хичээлийн жил, түүний хугацаа, бүртгэл, боловсролын зэрэг олгох хугацаа норматив, суралцагчийн эрх, сургалтын үнэлгээ, суралцагчдад хүлээлгэх хариуцлага, оюутны зөвлөл гэх мэт. Оюутныг элсүүлэх шийдвэрийг их сургуулиас гаргах ба элсэлтийн шалгуурыг их сургуулиас тогтооно. Нэг салбарт суралцах оюутнуудад тавигдах шаардлага харилцан адилгүй байхыг хориглодог байна.

Дипломын дараах зэрэг олгохоос бусад бакалаврын элсэлтийг дээд боловсролын байгууллагууд хамтран зохион байгуулна. Хэрэв хамтарсан элсэлтийн шалгалт зохион байгуулах хугацаанд багтах боломжгүй, их сургууль тусдаа өөрийн шалгуур тавьсан, эсхүл зохих нийгмийн эмзэг, хязгаарлагдмал бүлэгт зориулсан, гадаад хэл дээр суралцах тохиолдолд их сургууль дангаараа элсэлтийн шалгалтыг зохион байгуулж болно. Хуулийн 36Б зүйлд зааснаар их сургууль гадаад хэл дээр зэргийн сургалт явуулахгүй бол Финландын боловсролын системийн дагуу дээд боловсрол эзэмшсэнд үл тооцогдох оюутнуудад зориулж, зохих квотыг зайлшгүй үлдээх ёстой байдаг байна.

Хуулийн 37-р зүйлд зааснаар дээд сургуулийн элсэлтийн шалгалтын тухай хуульд заасан шалгалтыг өгсөн, гадаадын оронд суралцсан бол тухайн улсын дээд боловсрол эзэмшихэд тавигдах шаардлагыг хангасан, 3-аас доошгүй жил суралцаж тусгай дунд боловсрол эзэмшсэн гэж элсэгчдэд тавих ерөнхий шаардлагыг тодорхойлсон байна. Эрүүл мэндийн хувьд тухайн чиглэлээр эзэмших практик сургалтыг сургалтын аюулгүй байдлын шаардлагын үүднээс хангах боломжгүй тохиолдолд элсэгчээр бүртгэхээс татгалзаж болно. Энэ нөхцөл байдлыг тогтоох үүднээс элсэгч нь шаардсан хувийн болон эрүүл мэндийн холбогдох материалуудыг гаргаж өгөх үүрэгтэй байдаг байна.

Хуульд мөн хичээлийн жил эхлэх, дуусах мөн хичээлийн жилийн улирлын хугацааг зааж өгсөн байна. Хичээлийн жил 8 дугаар сарын 1-нд эхлэн дараа жилийн 7 дугаар сарын 31-нд дуусна. Элссэн оюутнууд нь жирэмсэн, өвчтэй, цэргийн албаны зэрэг шалтгаанаар тухайн хичээлийн жилд суралцах боломжгүй бол энэ талаараа бүртгүүлэх үүрэгтэй.

Дээд боловсрол эзэмших хугацааг мөн зааж өгсөн байна. Урлагийн чиглэлээр бакалаврын боловсрол эзэмшихэд 3 жил хагас, бусад чиглэлээр 3 жил, магистрын сургалтад анагаахын чиглэлээр 3 жил, хөгжим, сэтгэл зүйн чиглэлээр 2 жил хагас, бусад чиглэлээр 2 жил байхаар тогтоосон. Хуулийн нэг онцлог нь суралцагчдад хүлээлгэх хариуцлагыг тогтоосон байна. 45-р зүйлд зааснаар суралцагч нь сургалтын үйл ажиллагааг тасалдуулах, заналхийлсэн, хүчирхийлсэн үйлдэл гаргах, сургуульд тогтоосон журам зөрчих, согтууруулах ундаа хэрэглэх зэрэг тохиолдолд түүнд бичгээр сануулга өгөх, тухайн зөрчлийг давтан гаргасан бол нэг жилийн хугацаагаар суралцахыг хойшлуулдаг байна. Мөн сургуулийн зүгээс зохих үндэслэл байвал тухайн суралцагчийг цаашид суралцах боломжтой эсэхийг тогтоох үүднээс мансууруулах бодисын хэрэглээний талаар мэргэжлийн байгууллагаар шинжлүүлж тогтоолгодог зохицуулалт байна. Бичгийн сануулгыг

ректороос, суралцахыг хойшлуулах асуудлыг удирдах зөвлөлөөс шийдвэрлэдэг байна.

ОХУ-ЫН ТУРШЛАГА

ОХУ-ын дээд боловсролын систем: ОХУ-ын боловсролын систем сүүлийн үед томоохон хэмжээний өөрчлөн байгуулалтын үе шатандаа явж байна. Энэхүү өөрчлөлт шинэчлэлийн хүрээнд боловсролын салбарын хууль тогтоомжийг өөрчлөх замаар хүлээгдэж байгаа үр дүнд хүрэх зорилт дэвшүүлж, боловсролын салбарын бодлогыг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэлүүдийг тодорхойлж байна. Тухайлбал, ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2012 оны 599-р зарлигаар батлагдсан “Шинжлэх ухаан, боловсролын салбарт төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний тухай” тогтоол, 2013 оны 01 сараас эхлэн мөрдөгдөж эхэлсэн “ОХУ-ын боловсролын тухай” хууль, “ОХУ-ын боловсролын салбарыг хөгжүүлэх 2013-2020 оны төрийн бодлогын хөтөлбөр”, “2014-2020 онд шинжлэх ухаан ба шинжлэх ухааны багшлах боловсон хүчнийг бэлтгэх талаар баримтлах инновацийн зорилтот хөтөлбөр” зэрэг бодлогын баримт бичгүүдийг нэрлэж болно.

ОХУ-ын дээд ба мэргэжлийн дээд боловсролын тогтолцоо: ОХУ-ын 2012 оны 01 дүрээр сарын 01-ний өдрийн статистикийн мэдээгээр, ОХУ-д дээд боловсролын хөтөлбөр хэрэгжүүлж буй 1046 боловсролын байгууллага байгаагаас төрийн өмчит- 609, төрийн бус өмчит- 437 их, дээд сургууль байна. Эдгээр сургуулиуд нь нийтдээ 2100 салбараар дамжуулан 36767 боловсролын хөтөлбөр хэрэгжүүлж, 6,0 сая орчим оюутныг сургаж байна.

1990 оны өөрчлөлт, шинэчлэлээс өмнө ОХУ-д зөвхөн төрийн өмчит их, дээд сургуульд боловсролын асуудал хариуцсан удирдлага дор үйл ажиллагаа явуулж байсан бол 1993 оноос эхлэн хувийн өмчит ИДС-иудын тоо эрс өсч, нийт дүнгээрээ 1,5 дахин өссөн гэсэн статистик байна. Улсын болон хувийн хэвшлийн ИДС-ийн тоо өсөхийн зэрэгцээ салбар сургууль олноор нээгдэх болсон байна. Ялангуяа 2000-2012 онд эдийн засаг, хууль, нийгмийн ухааны чиглэлийн ИДС-иудын тоо эрс өсч 20000-аас 36000-д хүрсэн байна. 1993 онд ОХУ-ын ИДС-д нийт 2,5 сая орчим оюутан суралцаж байсан бол 2008 он гэхэд 7,8 сая болж 3 дахин өсчээ.

Сүүлийн үед дээд боловсролын системд холбооны улсын статустай, мөн үндэсний хэмжээний статустай судалгааны их сургууль зэрэг шинэ категорийн ИДС-иуд бий болж эхэлсэн бөгөөд эдгээр сургуулиуд нь ОХУ-ын дээд боловсролын системийн гол чиглүүлэгч субъектууд болж эхэлсэн байна. Үүний улмаас дээд боловсролын салбарт удирдлагын шинэ практикийг нэвтрүүлэх, шинэ загвар боловсруулах хэрэгцээ шаардлага бий болсон.

- *Холбооны улсын статустай их сургууль-* Одоогоор ийм статустай 9 ИДС-д холбооны улсын тойрог, муж улсуудын эдийн засаг-нийгмийн хөгжлийн төлөвлөгөөт зорилтод нийцүүлэн шинжлэх ухаан, үйлдвэрлэл, эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэлээр өндөр хэмжээнд мэргэшсэн боловсон хүчнийг бэлтгэж байна.
- *Үндэсний статустай судалгааны их сургууль-* Одоогоор ийм статустай 29 ИДС-д шинжлэх ухаан, техник, өндөр технологийн тэргүүлэх чиглэлээр мэргэжлийн өндөр түвшинд боловсон хүчин бэлтгэх зорилт тавин ажиллаж байна.

- Тусгай статустай их сургууль - М.В. Ломоносовын нэрэмжит Москвагийн Улсын Их Сургууль, Санкт-Петербургийн Улсын Их сургууль нь тусгай статустай их сургуульд тооцогддог бөгөөд өөрийн баталсан загвараар диплом олгох эрхтэй байдаг.

ОХУ-д их сургуулийн эрх зүйн статус, үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг “Дээд боловсрол ба дээд боловсролын дараах мэргэжлийн боловсролын тухай” (О высшем и послевузовском профессиональном образовании) хуулиар зохицуулдаг.

ОХУ-ЫН “ДЭЭД БОЛОВСРОЛ БА ДЭЭД БОЛОВСРОЛЫН ДАРААХ МЭРГЭЖЛИЙН БОЛОВСРОЛЫН ТУХАЙ ХОЛБООНЫ УЛСЫН ХУУЛЬ”, 1996, 125-ФЗ⁴

Энэхүү хууль нь анх 1996 оны 8 дугаар сарын 22-ны өдөр ОХУ-ын Төрийн Думаар батлагдсан. Нийт 7 бүлэг, 31 зүйлтэй. Хууль нь дараах бүтэц, агуулгатай байна. Үүнд:

1-р бүлэг. Нийтлэг зүйл:

1. Дээд болон дээд боловсролын дараах мэргэжлийн боловсролын талаар төрөөс баримтлах бодлого ба иргэний эрхийн баталгаа;
2. Дээд болон дээд боловсролын дараах мэргэжлийн боловсрол ба шинжлэх ухааны уялдаа холбоо, хамтын ажиллагаа;
3. Дээд боловсролын байгууллагын хараат бус, бие даасан байдал ба академик эрх чөлөө.

2-р бүлэг. Дээд боловсрол ба дээд боловсролын дараах мэргэжлийн боловсролын тогтолцоо:

4. Дээд болон дээд боловсролын дараах мэргэжлийн боловсролын тогтолцоо;
5. Холбооны улсын дээд боловсролын стандарт ба дээд боловсролын дараах мэргэжлийн боловсролд тавигдах шаардлага. Дээд болон ДБДМБ-ийн үндсэн хөтөлбөрүүд;
6. Мэргэжлийн дээд боловсролын түвшин ба хугацаа, сургалтын хэлбэрүүд;
7. Дээд болон ДБДМБ эзэмшигчид олгох бичиг баримт;
8. Дээд боловсролын байгууллага, түүний бүтэц, үүрэг;
9. Дээд боловсролын байгууллагын хэлбэр, нэр төрөл;
10. Дээд боловсролын байгууллага байгуулах, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах процедур, дээд боловсролын байгууллагын үйлчилгээнд мөрдөх журам;
11. Их, дээд сургуульд элсүүлэх, дээд болон дипломын дараах боловсролтой мэргэжилтэн бэлтгэх;
12. Дээд боловсролын байгууллагын удирдлага;
13. Дээд болон дээд боловсролын дараах мэргэжлийн боловсролын систем дахь шинжлэх ухаан-судалгааны болон бусад байгууллагууд;
14. Дээд болон ДБДМБ-ийн систем дэх мэргэжлийн нийгэмлэг, холбоод;
15. Дээд болон ДБДМБ-ийн систем дэх олон нийтийн байгууллага, төр-олон нийтийн хамтарсан байгууллагууд.

3-р бүлэг. Дээд болон дээд боловсролын дараах мэргэжлийн сургалтын систем дэх сургалт, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаанд хамрагдаж буй субъектууд, тэдгээрийн эрх, үүрэг:

⁴ <https://минобрнауки.рф/документы/885>

16. Дээд сургуулийн оюутан;
17. Дээд сургуульд сурахын зэрэгцээ ажил хавсран эрхэлж буй оюутнуудад олгох тэтгэлэг, нөхөн олговор;
18. Дээд болон ДБДМБ-ийн байгууллагад суралцаж буй сонсогч;
19. Докторант, аспирант, горилогч;
20. Ассистент-стажер;
21. Дээд боловсролын байгууллагын ажилтан;
22. Багш болон судалгаа шинжилгээний ажилтан бэлтгэх, давтан сургах, мэргэшүүлэх;
23. Эрдмийн зэрэг, цол олгох.

4-р бүлэг. Дээд болон дээд боловсролын дараах мэргэжлийн сургалтын байгууллагын системийн удирдлага:

24. Дээд болон ДБДМБ-ийн байгууллагыг удирдах холбооны улсын төрийн байгууллагын эрх, үүрэг.

5-р бүлэг. Дээд болон дээд боловсролын дараах мэргэжлийн сургалтын боловсролын системийн эдийн засаг:

25. Өмчлөх эрхийн харилцаа;
26. Их, дээд сургуулийн үйл ажиллагааны санхүүжилт;
27. Их, дээд сургуулийн төлбөртэй үйл ажиллагаа;
28. Их, дээд сургуулийн ажилтнуудын хөдөлмөрийн хөлс;
29. Их, дээд сургуулийн ня-бо бүртгэл, тайлан, санхүүгийн хяналт.

6-р бүлэг. Их, дээд сургуулийн олон улсын болон гадаад эдийн засгийн харилцаа

30. ОХУ-ын дээд болон ДБДМБ-ийн сургалтын систем дахь олон улсын харилцаа, хамтын ажиллагаа.

7-р бүлэг. Төгсгөлийн зүйл

31. Хууль хүчин төгөлдөр болох.

Хуулийн зохицуулалтын талаар:

Их, дээд сургууль, түүний бүтэц, чиг үүрэг:

1. Их, дээд сургууль гэж ОХУ-ын Боловсролын тухай хуулийн дагуу үүсгэн байгуулж, дээд боловсрол олгох сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл авсан хуулийн этгээдийг хэлнэ;
2. Их, дээд сургуулийн зорилго, зорилтыг тус хуулиар зохицуулна;
3. Хуульд өөрөөр заагаагүй бол ИДС-ийн статус, салбар нэгжүүдийн үйл ажиллагааны журмыг дүрмээр тогтооно. Тусгай зөвшөөрөл авсан тохиолдолд ИДС-ийн харьяа сургалтын үйл ажиллагаа явуулдаг бүтцийн байгууллагууд нь ерөнхий боловсролын, бүрэн дунд, мэргэжлийн анхан болон дунд шатны, нэмэлт боловсрол олгох зэрэг үйл ажиллагаа явуулж болно. ИДС-ийн харьяа салбар гэж байршлын хувьд өөр газарт үйл ажиллагаа явуулж буй бие даасан салбар байгууллагыг хэлнэ. ИДС-ийн салбар байгуулахад үүсгэн байгуулагчид боловсролын салбарын бодлого, зохицуулалтын асуудлыг хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагаас зөвшөөрөл авна.

Их, дээд сургуулийн хэлбэр, төрөл:

ОХУ-ын хуулиар дараах дээд боловсролын байгууллагуудыг хуульчлан тогтоосон. Үүнд: Холбооны улсын статустай их сургууль, их сургууль, академи, институт:

1. Холбооны улсын статустай их сургууль- гэж дэлхийн боловсролын системд интеграцчилалд орох хэмжээнд боловсролын инновацийн хөтөлбөр хэрэгжүүлж буй, дээд болон дээд боловсролын дараах сургалтын системээ олон улсын жишигт нийцүүлэн өөрчлөн шинэчилж буй, бүс нутгийн нийгэм-эдийн засгийн цогц хөгжлийн бодлогод нийцүүлэн орчин үеийн боловсролын шинэ технологийг ашиглан дээд боловсрол олгох үйл ажиллагаа явуулж буй, шинжлэх ухааны өргөн спектрээр суурь болон хавсарга судалгаа явуулж буй, шинжлэх ухаан-боловсрол-үйлдвэрлэлийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлж оюуны бүтээл, судалгаа шинжилгээний ажлын үр дүнг практикт хэрэгжүүлж шинжлэх ухаан, арга зүйн томоохон төв хэлбэрээр ажиллаж буй дээд боловсролын байгууллагыг хэлнэ.
2. Их сургууль- гэж мэргэжлийн олон чиглэлээр дээд болон дээд боловсролын дараах мэргэжлийн боловсрол олгох сургалтын үйл ажиллагаа явуулж буй, дээд боловсролтой мэргэжилтнүүдийг бэлтгэх, дахин бэлтгэх, мэргэшүүлэх болон шинжлэх ухаан, шинжлэх ухаан- сургалтын ажилтнуудыг бэлтгэх, мэргэшүүлэх, шинжлэх ухааны өргөн салбар, чиглэлээр суурь болон хавсарга судалгаа хийх, эрхэлж буй үйл ажиллагааныхаа хүрээнд шинжлэх ухаан-арга зүйн тэргүүлэх төв хэлбэрээр ажиллаж буй дээд боловсролын байгууллагыг хэлнэ.
3. Үндэсний статустай судалгааны институт- ОХУ-ын Засгийн газраас үйлдвэрлэлд өндөр технологийг нэвтрүүлэх, шинжлэх ухаан, технологи, техник, салбарын эдийн засаг, нийгмийн салбарыг хөгжүүлэх тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд мэргэшсэн боловсон хүчнийг бэлтгэх үйл ажиллагаа явуулж буй их, дээд сургуулиудаас сонгон шалгаруулж 10 жилийн хугацаатайгаар энэхүү статусыг олгоно. Сонгон шалгаруулалтын журмыг Засгийн газар тогтооно.
4. Академи- гэж дээд болон дээд боловсролын дараах мэргэжлийн боловсрол олгох хөтөлбөр хэрэгжүүлж буй, шинжлэх ухаан болон шинжлэх ухаан-сургалтын тодорхой чиглэлээр мэргэшсэн боловсон хүчин бэлтгэх, дахин бэлтгэх, мэргэшүүлэх үйл ажиллагаа явуулж буй, шинжлэх ухаан-соёлын салбарт суурь болон хавсарга судалгаа явуулж буй, үйл ажиллагааныхаа салбар шинжлэх ухаан-арга зүйн тэргүүлэх төв хэлбэрээр ажиллаж буй дээд боловсролын байгууллагыг хэлнэ.
5. Институт-гэж тодорхой салбар чиглэл, мэргэжлийн үйл ажиллагааны чиглэлээр боловсон хүчин бэлтгэх, дахин бэлтгэх, мэргэшүүлэх дээд боловсролын хөтөлбөр хэрэгжүүлж буй, суурь болон хавсарга судалгаа явуулж буй дээд боловсролын байгууллагыг хэлнэ.
6. Дээд боловсролын байгууллагын статусыг тухайн байгууллагын хэлбэр, эрх зүй-зохион байгуулалтын хэлбэр, аттестатчилалд хамрагдаж тусгай зөвшөөрөл авсан эсэхээс хамааруулан тогтооно. Уг байгууллагын нэр нь статусыг тодорхойлно. Тухайн байгууллагыг байгуулах үед нэр олгох ба статус өөрчлөгдвөл нэр зайлшгүй өөрчлөгдөнө. Хэрэв ИДС-ийн нэр нь консерватор, дээд сургууль зэрэг тусгайлсан нэртэй байвал давхар дээд сургуулийн төрлийг зааж өгнө.
7. М.В. Ломоносовын нэрэмжит Улсын их сургууль, Санкт-Петербургийн их сургуулийн эрх зүйн байдлыг тусгайлсан хуулиар зохицуулна.

Их, дээд сургуулийн удирдлага:

1. Их, дээд сургуулийн удирдлагын үйл ажиллагааг энэ хууль, дээд боловсролын байгууллагын үйл ажиллагааг зохицуулах бусад хууль тогтоомж болон дүрмээр зохицуулна. Их сургуулийн дүрмийг батлах, нэмэлт өөрчлөлт оруулах асуудлыг багш нарын хамт олон, шинжлэх ухааны ажилтнууд, бусад ажилтан албан хаагчид болон суралцагчдыг хамруулсан бүх нийтийн хурлаар батална. Цэргийн дээд сургуулиудын үйл ажиллагааг ОХУ-ын хуулиар зохицуулна.
2. Төрийн болон орон нутгийн өмчит ИДС-ийн үйл ажиллагааг сонгогдох зарчмаар байгуулагдсан төлөөллийн байгууллага- Ученый совет удирдана. Уг зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд ректор (Зөвлөлийн дарга), проректорууд, хэрэв дүрмээрээ ерөнхийлөгчтэй байх бол ерөнхийлөгч нар орно. Бусад гишүүдийг бүх нийтийн хурлаас нууц санал хураалтын зарчмаар сонгоно.
3. Улсын аттестатчилалд орж тусгай зөвшөөрөл авсан ИДС Удирдах зөвлөл байгуулж болно. Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд ИДС-ийн ажилтнууд, суралцагсад, үүсгэн байгуулагчид, ажил олгогч буюу ОХУ-ын гүйцэтгэх засаглалын болон орон нутгийн удирдах байгууллагын төлөөлөл зэрэг дүрэмд заасан төлөөллүүд орно. Энэхүү зөвлөлийн үүрэг нь:
  - ИДС-ийн ойрын болон хэтийн төлөвлөгөөг хэлэлцэх;
  - ИДС-ийн санхүүгийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэх, захиран зарцуулах асуудлыг шийдвэрлэх;
  - ИДС-ийн материаллаг баазыг бэхжүүлэх, мэргэжлийн дээд боловсрол олгох болон төгсөлтийн дараах мэргэжлийн боловсрол олгох хөтөлбөр боловсруулах, хэрэгжүүлэх, төгсөгчдийг ажлын байраар хангах асуудалд дэмжлэг үзүүлэх.
4. Хуулиар зохицуулаагүй бусад ИДС-ийн удирдах байгууллагын үйл ажиллагааг дүрмээр зохицуулна.
5. ИДС-ийн өдөр тутмын үйл ажиллагааг ректор удирдана. Дүрэмд заасны дагуу төрийн болон орон нутгийн өмчит ИДС-ийн ректор нэр дэвшиж буй хүнийг эрх бүхий гүйцэтгэх засаглалын байгууллага болон орон нутгийн удирдах байгууллагын дэргэдэх аттестатчилалын комиссоор оруулан хэлэлцэнэ. Ректорын албан тушаалд өөрөө өөрийгөө нэр дэвшүүлэх боломж нээлттэй.
6. Аттестатчилах комиссийн үйл ажиллагааны журам, бүрэлдэхүүийг эрх бүхий байгууллага батална. Комиссийн бүрэлдэхүүнд дараах этгээдүүд орно. Үүнд:
  - ОХУ-ын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй ИДС-ийн ректорыг сонгоход төрийн удирдах байгууллагын төлөөлөл-50%, их, дээд боловсролын салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус олон нийтийн байгууллагын төлөөлөл, тухайн ИДС-ийн үйл ажиллагаа явуулж буй орон нутгийн байгууллагын төлөөлөл (50%);
  - ОХУ-ын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй ИДС-ийн ректорыг сонгоход эрх бүхий төрийн захиргааны байгууллагын төлөөлөл (50%), дээд боловсролын систем дэх олон нийтийн байгууллага, төр-олон нийтийн түншлэлийг байгууллагын төлөөлөл (50%);
  - Орон нутгийн өмчит ИДС-ийн ректорыг сонгоход орон нутгийн өөрөө удирдах (ИТХ) болон засаг захиргааны байгууллагын төлөөлөл (50%), дээд боловсролын салбар дахь олон нийтийн байгууллага болон төр-олон нийтийн түншлэлийн байгууллагын төлөөлөл (50%).
7. Төрийн болон орон нутгийн өмчит ИДС-ийн ректорыг Аттестатчилалын комисстой зөвшилцсөний дагуу нэр дэвшигчдээс нууц санал хураалтаар

- сонгон шалгаруулж 5 жилийн хугацаагаар томилж эрх бүхий байгууллага 5 жилийн хугацаатай Хөдөлмөрийн гэрээ байгуулна.
8. Холбооны улсын статустай ИДС-ийн ректорыг ОХУ-ын Засгийн газраас 5 жилийн хугацаатай томилно.
  9. М.В.Ломоносовын Их Сургууль, Санкт–Петербургийн их сургуулийн ректорыг ОХУ-ын Ерөнхийлөгч томилж, чөлөөлнө.

Их, дээд сургуулийн бие даасан байдал, академик эрх чөлөө:

1. ИДС-ийн хараат бус, бие даасан байдал гэдэгт бие даасан байдлаар боловсон хүчнийг сонгох, байршуулах, сургалт боловсролын үйл ажиллагаа явуулах, санхүү-аж ахуйн болон бусад үйл ажиллагаагаа хууль тогтоомж болон дүрмийн хүрээнд явуулах боломжтой байхыг ойлгоно.
2. ИДС нь өөрийн үйл ажиллагаанаас үүдэн гарах хариуцлагыг хувь хүн, нийгэм, хамт олон, төрийн өмнө хүлээнэ. Их сургууль нь дүрмийнхээ хүрээнд үйл ажиллагаа явуулж буй эсэхэд өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд үүсгэн байгуулагчид болон тусгай зөвшөөрөл олгосон холбогдох төрийн хяналтын байгууллага хяналт тавина.
3. Сургалтын үйл ажиллагаа явуулж буй багш нар болон профессорын багууд, эрдэм шинжилгээ- судалгааны ажилтнууд, оюутнуудад сургуулийн зүгээс академик эрх чөлөө олгоно. Тухайлбал, багшлах үйл ажиллагаандаа ашиглах зүйлээ өөрөө бие даан сонгох, судалгаа шинжилгээний ажлын сэдвээ өөрөө сонгох, арга зүйгээ өөрөө сонгон ашиглах, оюутан хүн өөрийн сонирхол болон хэрэгцээндээ нийцүүлэн мэдлэг олж авах гэх мэт. Эдгээр олгосон академик эрх чөлөө нь шинжлэх ухааны мэдлэгийг аль болох оновчтой аргаар олж авах, боловсруулах, түгээн дэлгэрүүлэхэд чиглэгдэнэ.

ОХУ-ын дээд боловсролын салбар дахь олон улсын хамтын ажиллагаа:

1. Их, дээд сургуулиуд нь дээд боловсролын салбар дахь ОХУ-ын гадаад харилцаа, хамтын ажиллагаанд дараах байдлаар оролцох эрхтэй. Үүнд:
  - Хоёр болон олон талт хамтын ажиллагааны хүрээнд оюутан, аспирант, докторант, багшлах боловсон хүчин, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажилтан солилцох хөтөлбөрт хамрагдах;
  - Хамтарсан судалгаа шинжилгээний ажил хийх, конгресс, конференц, симпозиум болон бусад арга хэмжээ зохион байгуулах;
  - Гадаадын хуулийн этгээдийн захиалгаар суурь болон хавсарга судалгааны ажил болон туршилт-зохион бүтээх ажил гүйцэтгэх;
  - Дээд боловсрол болон дээд боловсролын дараах мэргэжлийн боловсролын салбарыг боловсронгуй болгох хүрээнд олон улсын хөтөлбөрт хамрагдах.
2. Гадаадын иргэнийг ОХУ-ын их, дээд сургуульд сургах, давтан сургах, мэргэжил дээшлүүлэх, улс хоорондын гэрээ хэлэлцээр, Холбооны улс болон орон нутгийн удирдах байгууллага хооронд байгуулсан гэрээний дагуу ОХУ-ын Засгийн газраас олгосон квотын хүрээнд, мөн гадаадын их, дээд сургуультай шууд байгуулсан гэрээний дагуу багш, эрдэм шинжилгээ-судалгааны ажилтнуудыг гадаадад ажиллуулах.
3. Гадаад харилцааны хүрээнд их, дээд сургуулиуд дараах эрхтэй. Үүнд:
  - Засгийн газрын бус олон улсын байгууллагад гишүүнчлэлтэй болох;
  - Олон улсын түншүүдтэй хамтран ажиллах гэрээ хэлэлцээр хийх; (ОХУ-ын ЗГ-ын гэрээ хэлцэлд тооцогдохгүй)
  - Гадаад түншүүдтэйгээ хамтран салбар нэгж (төв, лаборатор, техникийн парк гэх мэт) байгуулах.

4. ОХУ-ын хууль тогтоомжоор их, дээд сургуулиуд нь энэхүү хуулиар тогтоосон хүрээ болон ИДС-ийн дүрмээр тогтоосон эрх хэмжээний хүрээнд үндсэн үйл ажиллагааны зорилтуудаа биелүүлэх зорилгоор гадаад эдийн засгийн харилцааг хөгжүүлэх, олон улсын харилцаа, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх эрхтэй.

БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛСЫН ТУРШЛАГА

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс (БНСУ)-д Их сургуультай холбоотой харилцааг “Дээд боловсролын тухай хууль”⁵ болон Ерөнхийлөгчийн зарлигаар баталсан “Дээд боловсролын тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журам”⁶- аар зохицуулдаг байна. Дээд боловсролын тухай хуулийг 1997 онд баталж, түүнийг хэрэгжүүлэх журмыг 1998 онд баталсан байна.

Хуулийн зохицуулалтын талаар:

Дээд боловсролын тухай хууль нь 4 бүлэг 64 зүйлтэй бөгөөд уг хуулийн 3 дугаар бүлгийн 2 дугаар хэсэгт Их сургуультай холбогдох харилцааг зохицуулжээ.

3-р бүлэг: Сургууль:

2 дугаар хэсэг: Их сургууль, коллеж, аж үйлдвэрийн коллеж;

2-р хэсгийн 1 дүгээр дэд хэсэг: Их сургууль, коллеж.

28-р зүйл /Зорилго/

Их сургууль болон коллежийн зорилго нь оюутнуудыг хувь хүнийх нь хувьд хөгжүүлэх, улс, нийгмийн хөгжилд зайлшгүй шаардлагатай шинжлэх ухаан болон танин мэдэхүйн барагдашгүй онолоос зааж сургах, судлах болон тэрхүү мэдлэгийг ашиглах арга замыг олгоход оршино.

29-р зүйл /Боловсролын зэрэг олгох сургууль/

Их сургууль болон коллежууд (аж үйлдвэрийн коллеж, багшийн коллеж, цахим коллеж) боловсролын зэрэг олгох сургууль байгуулж болно. Боловсролын зэрэг олгох сургуулиуд нь зэрэг олгох сургалтаас гадна зэрэг олгох шаардлагагүй судалгаа шинжилгээний сургалтууд явуулж болно.

29-2-р зүйл /Боловсролын зэрэг олгох сургуулийн төрлүүд/

Боловсролын зэрэг олгох сургуулиудыг үндсэн сургалтын зорилгоор нь Ерөнхий боловсролын зэрэг олгох, тусгайлсан мэргэшлийн боловсролын зэрэг олгох, тусгай боловсролын зэрэг олгох (ажиллахын хажуугаар үргэлжлүүлэн сурч буй болон энгийн насанд хүрэгчдэд зориулсан) гэж ангилна.

29-3-р зүйл /Зэрэг олгох хамтарсан сургалт/

Боловсролын зэрэг олгох сургуультай их сургууль болон коллежууд нь бакалаврын болон магистрын зэргийн хамтарсан, магистрын болон докторын зэргийн хамтарсан сургалтууд явуулж болно.

30-р зүйл /Боловсролын зэрэг олгох их сургууль болон коллеж/

⁵ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42696&lang=ENG

⁶ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=43975&lang=ENG

Тодорхой салбарт тусгай мэргэжилтэн бэлтгэх шаардлагатай тохиолдолд боловсролын зэрэг олгох сургуультай их сургууль болон коллеж нь (цаашид боловсролын зэрэг олгох их сургууль болон коллеж гэнэ) тухайн сургуулийг байгуулж болно.

31-р зүйл /Сургалтын хугацаа/

Сургалтын хугацаа нь суралцагч сургуулийн дүрэмд заасны дагуу тухайн зэргийг авахад шаардагдах кредит онооноос илүү оноо авсан тохиолдолд багасах боломжтой.

32-р зүйл /Суралцах оюутны тооны хязгаар/

Ерөнхийлөгчийн зарлигт зааснаар тухайн сургуулийн суралцагчдын тооны дээд хязгаарыг сургуулийн дүрмээр батална.

33-р зүйл /Элсэгчдэд тавигдах шаардлага/

Ахлах сургуулийн буюу түүнээс дээш боловсролтой элсэгч нь их сургууль болон коллежид элсэх боломжтой. (Үүнд: боловсролын зэрэг олгох сургуулиудаас бусад буюу аж үйлдвэрийн коллеж, багшийн коллеж, цахим коллеж, өсвөрийн коллеж зэрэг орно.) Дээрх шаардлага болон сургуулийн дүрэмд заасан стандартыг хангасан элсэгч нь бакалаврын болон магистрын зэргийн хамтарсан сургалтанд элсэх боломжтой. Бакалаврын зэрэгтэй буюу түүнээс дээш боловсролтой элсэгч нь магистрын сургалт болон магистрын болон докторын хамтарсан сургалтанд элсэх боломжтой. Магистрын зэрэгтэй болон түүнээс дээш боловсролтой хүн боловсролын зэрэг олгох сургуулийн докторын зэргийн сургалтанд элсэх боломжтой.

34-р зүйл /Оюутнуудыг элсүүлэх арга/

Их сургууль болон коллежийн удирдлагууд элсэгчдийг энгийн болон тусгай шалгаруулалтаар элсүүлнэ. Ерөнхийлөгчийн зарлигаар элсэлтийн шалгаруулалтын арга барилыг тодорхойлох бөгөөд Боловсролын сайд нь тухайн шалгалтыг зохион байгуулна.

34-5-р зүйл /Их сурууль, коллежид оюутан шалгаруулж, элсүүлэх тухай зар/

Их сургууль болон коллежийн сургалтын алба нь элсэгчдийг сонгохтой холбоотой үндсэн асуудлуудаар хичээлийн жил эхлэхээс доод тал нь 6 сарын өмнө, элсэлтийн жил бүрээс 2 жилийн өмнө олон нийтэд зарлах ёстой.

36-р зүйл /Эчнээ сургалт/

Их сургууль болон коллежууд нь (Үүнд: аж үйлдвэрийн коллеж, өсвөрийн коллеж, цахим коллеж) энэ хуулийн 33 дугаар зүйлд заасан шаардлагыг хангасан элсэгчдийг оройн болон эчнээ ангид суралцуулах боломжтой.

ИРЛАНД УЛСЫН ТУРШЛАГА

Тус улс нь их, дээд сургуулийн үйл ажиллагааг “Их, дээд сургуулийн тухай хууль”⁷ /Universities act 1997/ бие даасан хуулиар зохицуулж байна. Уг хууль нь 1908 онд батлагдаж, 1997 онд нэмэлт өөрчлөлт орсон ба 6 хэсэг, 9 бүлэг 52 зүйлтэй. Үүнд:

---

⁷ UNIVERSITIES ACT, 1997

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/1997/act/24/enacted/en/pdf>

1-р хэсэг: Өмнөх ба нийтлэг зүйл.

- Товч агуулга;
- Эхлэл;
- Нэр томъёоны тайлбар;
- Зарцуулалт.

2-р хэсэг: Их сургуулийг байгуулах.

- Бүрэлдэхүүн коллежийг дахин байгуулах;
- Боловсролын институтуудыг Их сургуулиудтай нэгтгэх;
- Нэмэлт (салбар) сургууль байгуулах;
- Их сургуулийн нэрийг өөрчлөх;
- Дублин хотын Их сургуулийн тухай хууль, Лаймерикийн Их сургуулийн тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлт.

3-р хэсэг: Их сургуулиудын ерөнхий зохицуулалт.

I бүлэг- Зорилт ба үүрэг, үйл ажиллагаа:

- Их сургуулийн зорилт;
- Их сургуулийн зорилго;
- Их сургуулийн үүрэг, үйл ажиллагаа;
- Академик эрх, эрх чөлөө.

II бүлэг- Захиргаа:

- Захиргааны эрх мэдэлтэн;
- Захиргааны эрх мэдэлтний бүтэц;
- Захиргааны эрх мэдэлтний тэргүүн;
- Захиргааны үүрэг, үйл ажиллагаа;
- Зочин;
- Айлчлал;
- Захиргааны эрх мэдэл дуусгавар болох.

III бүлэг- Түр зуурын зохицуулалтууд:

- Коллежиудын удирдлагууд нь анхны захиргаа бүрэлдэх хүртэл ажил албаа үргэлжлүүлэх;
- Анхны захиргааны албыг бүрэлдүүлэх тодорхойлолт.

IV бүлэг- Их сургуулийн ажилтнууд:

- Ахлах ажилтан;
- Ажилтнууд;
- Маргааныг шийдвэрлэх нь.

V бүлэг- Академик зөвлөл:

- Академик зөвлөлийн бүрэлдэхүүн;
- Академик зөвлөлийн ажил үүрэг;
- Академик зөвлөлийн ажиллах хугацааг сунгах.

VI бүлэг- Дүрэм журам:

- Үндсэн болон нэмэлт дүрмүүд;
- Дүрмийг хадгалах нь;
- Журам.

VII бүлэг- Төлөвлөлт ба үнэлгээ:

- Стратегийн хөгжлийн төлөвлөгөө;
- Чанарын итгэмжлэл;
- Тэгш байдлын бодлого.

VIII бүлэг- Санхүү, эд хөрөнгө болон тайлан:

- Төсөв;
- Зээл авах болон зээл олгох баталгаа;
- Нягтлан бодох бүртгэл ба тэмдэглэл;

- Төлбөр тооцоо;
- Тайлан ба мэдээ мэдээлэл;
- Газар борлуулах.

IX бүлэг- Ирландын Үндэсний их сургууль, Мэйноот:

- Ирландын Үндэсний их сургууль болон Мэйноотыг үүсгэн байгуулах;
- Ажилтан, албан хаагчдыг шилжүүлэн ажиллуулах;

4-р хэсэг: Ирландын үндэсний их сургууль.

- Ирландын үндэсний их сургуулийн дүрмийн нэмэлт өөрчлөлт;
- Ирландын үндэсний их сургуулиудын 1908 оны хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт;
- Ирландын үндэсний их сургуулийн бүрэлдэхүүн их сургуулиудын харилцаа хамаарал;
- Бүрэлдэхүүн их сургуулиудын гишүүнчлэл.

5-р хэсэг: An tUdaras.

- Зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэх;
- Гарын авлага, зааварчилгаа;
- Ажилтнуудыг мэдээллээр хангах.

6-р хэсэг: Бусад.

- Боловсролын институтыг их сургуульд тооцохгүй.

Хуулийн зохицуулалтын талаар:

Энэхүү хуулиар их, дээд сургуулийг байгуулах, татан буулгах, санхүү, бүтэц зохион байгуулалт болон салбар сургууль байгуулах зэрэг бусад харилцааг зохицуулж байна. Хуулийн ерөнхий бүтэц, агуулга болон тухайн хэсэг, бүлгийн зарим гол зохицуулалтыг тоймлон авч үзвэл:

Хуулийн 1-р хэсэгт: зарим нэр томъёог энэ хуулийн хүрээнд хэрхэн ойлгож хэрэглэхийг тайлбарласан бөгөөд санхүүгийн эрх мэдлийг хэрхэн хэрэгжүүлэхийг тодорхой заасан байна. Тухайлбал, захиргааны эрх мэдэлтэн гэж хорин нэгдүгээр зүйлийн дөрөвд заасан захиргааны эрх мэдэлтний үүрэг, үйл ажиллагааг дагаж мөрдөх бие болон хувь хүнийг хэлнэ.

Хуулийн 2-р хэсэгт: коллеж болон их сургууль үүсгэн байгуулахтай холбоотой асуудлуудыг зохицуулсан. Тухайлбал, Их сургууль, коллежийг дахин болон нэмж байгуулах тохиолдолд бүрэлдэхүүн сургуулийн нэр дээр бүртгэх ба холбогдох бичиг баримтын бүрдүүлбэрийг Яам хянан үзээд ямар нэгэн асуудалгүй бол бүртгэнэ. Мөн боловсролын байгууллага болон түүний салбар байгууллага нь Их, дээд сургуультай нэгдэх тохиолдолд Боловсролын сайд, Сангийн сайдын хамтарсан захирамж, тушаалаар шийдвэрлэдэг байна.

3-р хэсгийн 1-р бүлэгт тусгаснаар их сургуулийн үйл ажиллагаа нь сургалт, шинжлэх ухааны судалгаа, судалгааны ур чадварыг дээшлүүлэх, олон нийтэд түгээх, байгууллага болон суралцагчийн нийгэмд суралцах явдлыг дэмжих, дээшлүүлэх, бие даасан, сэтгэх чадварыг хөгжүүлэх, Ирланд улсын хэл, соёлыг сурталчлах, хадгалах, тасралтгүй боловсрол олгоход оршино. Мөн их сургууль нь энэхүү хууль болон бусад дүрэм журамд нийцүүлэн сургалтын үйл ажиллагаа явуулах, судалгаа шинжилгээ хийх, салбар сургууль байгуулах, түншлэл тогтоох,

их сургуулийн эд хөрөнгийг захиран зарцуулах, удирдах, төгсөгчдийн асуудлыг зохион байгуулах зэрэг чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.

Хуулийн 3-р хэсгийн 2-р бүлэгт захиргааны талаар тусгасан бөгөөд их сургуулийн нэрийн өмнөөс гаргасан аливаа шийдвэрийг их сургууль гаргасан гэж үздэг байна. Захиргаа нь эрх бүхий байгууллагыг удирдлагаар хангаж буй хүмүүсийг хэлнэ. Удирдах зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд удирдах ажилтан, дарга, эрдэм шинжилгээ, сургалт, санхүү, захиргаа хариуцсан тус бүр 1-2 ахлах ажилтан байх ба тэдгээрийг дарга удирдана. Мөн багш ажилчид, эрдэм шинжилгээний байгууллагын төлөөлөл, окутан болон төгсөгчдийн төлөөллөөс оруулж болдог.

Их сургуулийн захиргааны ажилтнууд нь Удирдах зөвлөлд байх ба ерөнхий захирал, ня-бо, бусад ахлах ажилтнууд ордог. Их сургуулийн ажилтнууд нь их сургуульд хагас цагаар болон бүтэн цагаар ажиллаж байгаа ажилтнууд орно.

3-р хэсгийн 5-р бүлэгт тодорхойлсноор удирдах зөвлөлийн шийдвэрээр их, дээд сургууль нь Академик (эрдмийн) зөвлөлтэй байх бөгөөд их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөр, үйл ажиллагаанд зөвлөх болон хяналт тавих чиг үүрэгтэй байна. Зөвлөлийн гишүүдийг удирдах зөвлөлийн гишүүд болон бүрэлдэхүүн сургуулийн удирдах зөвлөлийн гишүүдтэй зөвлөлдсөний үндсэн дээр сонгоно. Гишүүд нь шинжлэх ухааны асуудал хариуцсан ахлах ажилтан болон бусад гишүүдээс бүрдэнэ. Ахлах ажилтан нь зөвлөлийн хорооны бүх хурлыг тэргүүлэх, эсвэл өөрийн оронд тэргүүлэх хүнийг томилдог байна.

Их сургууль болон эрдэм шинжилгээний байгууллага нь энэхүү хуульд нийцүүлэн өөрийн дүрэм, журамдаа сургалтын үйл ажиллагааг дэмжих, хяналтыг сайжруулах болон бүтэц зохион байгуулалт, чиг үүргийн асуудлаар тусган мөрдөж болно.

Удирдах зөвлөл, эрх бүхий албан тушаалтан нь томилогдсоноосоо хойш аль болох богино хугацаанд байгууллагын үйл ажиллагааны зорилго, зорилт, түүнийг биелүүлэх стратеги төлөвлөгөөг 3 жилийн хугацаатайгаар гаргана. Эрх бүхий захиргааны байгууллагын эрх мэдэлтэн нь ахлах түшмэлүүдтэй зөвлөлдсөний дараа төлөвлөгөөг батлах боломжтой бол баталж болно. Мөн эрх бүхий байгууллагаас Академик зөвлөлтэй зөвлөлдсөний үндсэн дээр сургалтын чанарын үнэлгээг 10 жил тутам 1-ээс доошгүй, эсвэл их сургуулиас тогтоосон тодорхой хугацаанд хийнэ.

Хуулийн 3-р хэсгийн 8-р бүлэгт зохицуулснаар Санхүүгийн жилийн эхэнд (3-р сарын 1) санхүүгийн тайлан тооцоо, төсвийн төлөвлөгөөг хийж, хэрэгцээт зардлын тооцоог гарган өгнө. Захирлуудын зөвлөлөөс эрх бүхий байгууллагатай зөвлөлдсөний дараа санхүүжилтийг Дээд боловсролын тухай хуулийн 12-р хэсэгт заасны дагуу tU dara's (дээд боловсролын байгууллага) - тай тохиролцоно. Их сургуулийн төсөв тодорхойлогдсон тохиолдолд эрх бүхий байгууллагын албан тушаалтан захиран зарцуулах эрхтэй. Энэ бүлэгт мөн төсвөөс гадуурх зардал, зээллэг, баталгаа гаргах, санхүүгийн хяналтын асуудлыг нарийвчлан зохицуулсан байна.

Ирландын үндэсний их сургуулийн бүрэлдэхүүнд багтдаг коллежиудын ажилтнуудын цалин хөлсийг Парламентаас баталсан төсвийн хүрээнд эрх мэдэл бүхий байгууллагатай зөвшилцсөний үндсэн дээр тогтоодог байна. Эдгээр коллежийн ажилтнууд нь Ирландын үндэсний их сургуулийн ажилтан мөн бөгөөд

шилжүүлэн ажиллуулах тохиолдолд Их, дээд сургуулиудад үйл ажиллагаа явуулдаг Үйлдвэрчний эвлэлийн байгууллагатай зөвлөлдсөний үндсэн дээр ажил үүргийн дахин хуваарилалт хийдэг.

Их сургуулийн тухай хуульд нийцүүлэн Ирландын үндэсний их сургуулийн дүрмэнд зарим нэмэлт өөрчлөлтийг хийх боломжтой.

МАЛАЙЗ УЛСЫН ТУРШЛАГА

Малайз улсын “Их сургууль, Их сургуулийн харьяа коллежийн тухай” хууль⁸ 1971 оны 4 дүгээр сарын 30-ны өдөр батлагдсан. Энэ хуулиар Их Сургууль болон Их сургуулийн харьяа коллежийг шинээр байгуулах, үйл ажиллагааг нь дэмжин явуулах, удирдлагыг хэрэгжүүлэх болон холбогдох бусад харилцааг зохицуулна. Хууль 5 бүлэг, 27 зүйлтэй.

Бүлэг 1 Өмнөх хэсэг:

- Товч агуулга;
- Нэр томъёоны тайлбар.

Бүлэг 2 Дээд боловсрол:

- Сайдын үүрэг;
- Сайдын хянан шалгах субъектыг томилох эрх;
- Сайдад томилгооны асуудлаар зөвлөх хороо;
- Сайдын Их сургуулийн багш, ажилтныг шилжүүлэх, сэлгэн ажиллуулах эрх.

Бүлэг 2а. Удирдлага:

- Дээд боловсролын байгууллагын Ерөнхий захирлын үүрэг ба томилгоо;
- Сайдын эрх үүрэг, үйл ажиллагааг төлөөлөн хэрэгжүүлэх.

Бүлэг 3 Их сургууль:

- Их сургууль байгуулахыг хориглох;
- Энэ хуулиар үйл ажиллагааг нь зохицуулахгүй их сургуулиуд;
- Их сургууль ба Их сургуулийн нэгтгэл (incorporation) байгуулах;
- Их сургуулийн статустай дээд боловсролын институтийн нийтлэг эрх эрх олгох;
- Их сургуулийн дүрэм;
- Малайз улсын Их сургууль заавал өөрийн хаяг, оффистой байх;
- ИС-ийн оффист бичиг баримт, түүний хуулбарыг заавал хадгалах;
- ЗГ-ын грант тусламж ба санхүүгийн бүртгэл;
- Их сургуулийн кампус байгуулах;
- Их сургуулийн зориулалтаар газар худалдан авах;
- Их сургуулийг хөрөнгийн хариуцлагаас чөлөөлөх нь;
- Оюутан, оюутны нийгэмлэг, холбоодын үйл ажиллагаа эрхлэх этгээд;
- Оюутны холбоо, нийгэмлэг зэрэг этгээдүүд оюутнууд болон бусад байгууллага, этгээдээс мөнгө цуглуулахыг хориглох;
- Оюутан, оюутны бүлэг, холбоодын үүрэг хариуцлага;
- Оюутан, оюутны бүлэг холбоодыг татан буулгах, үйл ажиллагааг нь түдгэлзүүлэх Дэд канцлерийн эрх.

⁸ <https://legal.usm.my/v3/phocadownload/act%2030%20-%20universities%20and%20university%20colleges%20act%201971amended%202012.pdf>

Бүлэг 4 Их сургуулийн харьяа коллеж:

- Их сургуулийн харьяа коллеж байгуулахыг хориглох;
- Их сургуулийн харьяа коллеж үүсгэн байгуулах;
- Их сургуулийн харьяа коллежийн Үндсэн дүрэм;
- Энэ хэсгийн 3-р хэсэгт заасан заалтыг хэрэглэх.

Бүлэг 4а Бүртгэл мэдээлэл:

- Бүртгэл хөтлөх үүрэг;
- Мэдээллийн сан хадгалах үүрэг.

Бүлэг 5 Ерөнхий зүйл:

- Их сургууль, их сургуулийн коллежийг үүсгэн байгуулахтай холбоотой гэмт хэрэг;
- Их сургууль, их сургуулийн коллежид хориглох зүйл;
- Сервис үйлчилгээ;
- Төрийн захиргааны байгууллагын зохицуулалт;
- Шударга ёсны зохицуулалт;
- Төрийн албан хаагчдын үйл ажиллагааны зохицуулалт
- Сайдын зохицуулалтын эрх мэдэл;
- Зохицуулалтанд хамаарах их сургуулиуд;
- Хөнгөлөлт, чөлөөлөлт.

Хуулийн зохицуулалтын талаар:

Энэхүү хуулийн 1-р бүлэгт: хуулиар зохицуулах асуудлын хүрээ болон зарим нэр томъёоны тайлбар, тодорхойлолтыг оруулсан. Тухайлбал, Захирлуудын зөвлөл (board), ИС-ийн орчин (campus), Канцлер буюу ИС-ийн захирал (chancellor), Дэд захирал (vice chancellor), Үндсэн дүрэм (constitution), Ерөнхий захирал (director general), ИС-ийн салбар нэгжүүд (faculty), ИС-ийн Сенат (Senat), Дээд боловсрол, Дээд боловсролын байгууллага, Дээд боловсрол хариуцсан сайд, Их Сургууль, Их сургуулийн харьяа коллеж, ИС, түүний харьяа коллежийн боловсрол гэх зэрэг нийтлэг болон онцлог зохицуулалтын нэр томъёог энэ хуулийн хүрээнд хэрхэн ойлгож хэрэглэхийг тайлбарласан.

Мөн хуульд зааснаар Сайд үндэсний хэмжээнд дээд боловсролын чиглэлээр баримталж буй бодлого, стратегийн хүрээнд хууль тогтоомжоор олгосон эрхээ хэрэгжүүлнэ. Сайд эрхийнхээ хүрээнд дээд боловсрол олгох институтийн үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийж, зөвлөмж гаргах эрхтэй этгээдийг томилж болно. Сайд ИДС-ийн удирдах албан тушаалд тохирох мэргэшсэн хүнийг томилохын тулд түүнд томилгооны асуудлаар зөвлөх эрхтэй хороо байгуулж болно.

Хэрэв аль нэгэн их, дээд сургууль болон эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнаас ИДС-ийн тодорхой чиглэлийн багш, ажилтныг татан ажиллуулах хүсэлт гаргасан тохиолдолд сайдын зүгээс дээд боловсролын салбарын судалгаа, боловсролын ажлыг дэмжих эрх ашгийн үүднээс тухайн ажилтантай зөвшилцсөний дагуу санал болгосон ажил албан тушаалд ажилтныг түр хугацаагаар томилох, шилжүүлэн ажиллуулах шийдвэр гаргах эрхтэй. Сайдын шийдвэртэй санал нийлэх эсэхээс үл хамааран хүсэлт гаргасан байгууллага, албан тушаалтан шийдвэрийг хэрэгжүүлнэ.

3-р бүлэгт зааснаар Сайд дээд боловсролын байгууллагын Ерөнхий захирал болон Дэд захирлуудыг томилох ба Ерөнхий захирал нь сайдад дээд боловсролын асуудлаар зөвлөх үүрэгтэй. Ерөнхий захирал энэ хуулиар олгосон эрхийн хүрээнд, Сайдаас өгсөн үүрэг чиглэлийн дагуу үйл ажиллагаагаа явуулна. Ерөнхий захирлыг эзгүйд Дэд захирал түүний эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ.

Хуульд заасан шилжүүлж болохгүй сайдын зарим тодорхой эрх үүргээс бусдыг нь Ерөнхий захирал төлөөлөн хэрэгжүүлнэ. Ерөнхий захирал сайдын нэрийн өмнөөс, Сайдаас тавьсан шаардлага, хязгаарлалтын хүрээнд удирдлагыг хэрэгжүүлнэ. Сайдын зүгээс Ерөнхий захирлын үйл ажиллагаанд саад учруулах ёсгүй бөгөөд хуульд заасан журмын дагуу эргүүлэн татах боломжтой.

Энэ хууль болон Дээд боловсролын хувийн институтийн тухай /1996/ хуулиас гадуур Их сургуулийн статустай дээд боловсролын институт байгуулахыг хориглоно.

Yang di-Pertuan Agong⁹-аас гаргасан шийдвэрийн дагуу Их сургуулийн статустайгаар байгуулагдсан дээд сургууль болон “Дээд боловсролын хувийн институтийн тухай “хуулиар байгуулагдсан их сургууль, түүний харьяа коллежууд энэ хуулийн зохицуулалтад хамрагдахгүй. Yang di-Pertuan Agong-ийн зүгээс сайдын зөвлөмж болон Gazette-д хэвлэгдсэн шийдвэрийн дагуу их сургуулийн статустай дээд боловсролын институтийг байгуулж болно. Энэ нь ямар ч нэр, хэлбэртэй байж болох ба гагцхүү цаг үеийн шаардлага, үндэсний эрх ашигт нийцсэн байх ёстой. Хэрэв Yang di-Pertuan Agong-ийн зүгээс их сургууль байгуулах нь үндэсний эрх ашиг, цаг үеийн шаардлагад нийцсэн гэж үзвэл тухайн их сургуулийн статус, нэр, үйл ажиллагааны хэлбэр, байрлах газар нутаг зэргийг тогтоосон шийдвэр гаргана. Yang di-Pertuan Agong шийдвэрээ өөрчлөх, нэмэлт оруулах, цуцлах эрхтэй. Парламентын 2 танхимаар хэлэлцэн баталсан журмын дагуу эрх олгох шийдвэр буюу Incorporation order гаргана.

Их сургуулийн статустайгаар дээд боловсролын институт байгуулах шийдвэр гарч, канцлер болон дэд канцлерууд, захирлуудын зөвлөл болон сенатын гишүүд томилогдсоноор Үндсэн дүрэмд заасан үйл ажиллагаагаа бүрэн хэрэгжүүлэх эрх үүснэ. Тухайлбал, бүх шатны шүүхэд нэхэмжлэл гаргах, тамга тэмдэг хийлгэх, хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авах, худалдах, түрээслэх, хандив авах гэх мэт. Эдгээр бүх эрх, үүргийг хэрэгжүүлэх, цуцлах асуудлыг энэ хууль, түүний хүрээнд баталсан дүрмээр зохицуулна.

Их сургуулийн Үндсэн дүрмээр энэ хуулийн 1-р бүлэгт заасан дараах асуудлуудыг хэрхэн хэрэгжүүлэхийг тодорхойлно. Үүнд:

- Хэрэв хуулийн 1-р бүлэгт заасан эрхийг хэрэгжүүлэх асуудлыг дүрмэнд тусгаагүй, эсхүл дүрэмд тусгасан зохицуулалт нь хуулийн дээрх заалтуудтай зөрчилдөж байвал Захирлуудын зөвлөлөөс дүрэмд өөрчлөлт оруулах санаачлага гаргана;
- Yang di-Pertua Agong-ийн зүгээс ямар ч үед дүрэмд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж хуульд нийцүүлэх эрхтэй;
- Дүрмийн нэмэлт өөрчлөлт нь Yang di-Pertua Agong –аас тогтоосон өдрөөс эхлэн хуулийн хүчин төгөлдөр болно.

Малайз улсын их сургууль бүр Малайз улсын нутаг дэвсгэрт өөрийн оффис, сургалт явуулах баазтай байна.

---

⁹ Малайз улсын хаан

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

1. <http://secretariat.info.yorku.ca/governance-documents/york-university-act-1965/>
2. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521032014002/consolide>
3. Universities act, <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2009/en20090558.pdf>
4. <https://минобрнауки.рф/документы/885>
5. UNIVERSITIES ACT, 1997
<http://www.irishstatutebook.ie/eli/1997/act/24/enacted/en/pdf>
6. https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42696&lang=ENG
7. https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=43975&lang=ENG
8. <https://legal.usm.my/v3/phocadownload/act%2030%20-%20universities%20and%20university%20colleges%20act%201971amended%202012.pdf>